

Konstnärspolitiskt program

Konstnärernas Riksorganisation, KRO, och Sveriges Konsthantverkare och industriformgivare, KIF, vill bjuda in alla Sveriges riksdagspartier till en dialog om några av de viktigaste konstnärspolitiska frågorna.

Samhällets behov av kultur och kulturens förmåga att höja människors livskvalitet är oomstridd. Kulturens egenvärde har också slagits fast i de kulturpolitiska målen. Den visuella konsten har för länge sedan sprängt alla konventioner genom en stor variation i uttrycksformer som existerar parallellt med varandra. Bilden av en målare eller skulptörande konstnär i ateljé är alltså relevant, liksom bilden av en drejande keramikare eller glasblåsande glaskonstnär i verkstad. Men sedan länge arbetar många konstnärer med en mängd andra material och metoder: foto, video, ljus, ljud och rumslighet skapar verk som ofta existerar endast tillfälligt under en unik utställning.

Vid sidan av konstnärer som vidareutvecklar traditionella uttrycksformer eller som arbetar vidare med konceptuella metoder sker också en stark utveckling mot konstformer där konstverket som avgränsat objekt ges mindre betydelse. Denna konst är mer fokuserad på den konstnärliga processen, på konstens samspel med omvärlden och på sociala relationer och människors interaktion med konsten. Denna konst söker sig gärna utanför de etablerade konsthallarna och museerna för att möta publiken på andra arenor – på människors arbetsplatser och i offentliga miljöer som gator och torg, skolor, sjukhus och köpcentra.

KRO och KIF värderar inte dessa olika konstformer olika. Vi menar att de fyller olika behov hos människor och att samtliga måste få förutsättningar att existera parallellt med varandra även i ett litet land som Sverige. Vi anser att bild- och formkonsten är ett område med stor tillväxtpotential, som endast delvis uppmärksammas av politikerna. Form och design fick välförtjänt uppmärksamhet genom Designåret 2005. Vi är måna om att kvalitativ form och design ges förutsättningar att utvecklas och växa som bransch även efter 2005, och att man ser konsthantverkets betydelse för denna utveckling.

Den visuella konsten i övrigt har inte fått samma uppmärksamhet. Konsten har potential, men trots att det finns en stor efterfrågan hålls den tyvärr tillbaka av orsaker som vi vill beskriva som strukturella. Om Sveriges politiker kan lösa några av de knutar som KRO och KIF har kunnat identifiera, tror vi att kvalitativ konst kan nå ut till en bredare publik än idag och att samhället därmed får mer tillbaka på de satsningar som görs på att utbilda konstnärer. Grundläggande i detta arbete är att ge Sveriges bild- och formkonstnärer bättre förutsättningar att utöva sitt yrke.

I det följande presenterar vi ett antal förslag som syftar till ett bättre tillvaratagande av bild- och formkonsten och den unika kompetens som bild- och formkonstnärerna representerar.

1. Stärk marknaden

1.1 Institutionerna

Låt oss först konstatera att Sverige har ett rikt konstliv. En mängd institutioner är specialiserade på att visa konst. Stat, kommuner och landsting har genom åren byggt upp unika konstsamlingar som kommer allmänheten till del i offentliga miljöer och arbetsplatser, på museer och konsthallar. Den stora mängden konstföreningar och besöksantalet på våra institutioner är bevis för människors stora intresse för konst och att de offentliga satsningarna på konsten har ett brett stöd hos allmänheten. Det kreativa har en stor betydelse för människors välbefinnande.

Det är viktigt med starka och självständiga institutioner som kan göra konsten tillgänglig för människor och tillvarata det kulturarv som konsten representerar. Tyvärr kan många institutioner inte nyttjas fullt ut då resurserna är alltför snålt tilltagna. Detta gäller i synnerhet på det kommunala planet där konst och kultur under det senaste decenniet på ett olyckligt sätt ställts mot andra basala behov som vård, skola och omsorg. Det handlar dessvärre inte sällan om stora behov av vidareutbildning. Konstens möjligheter expanderar ständigt, men detta är inte alltid känt av dess förmedlare.

KRO och KIF anser att kommunala institutioner generellt bör tilldelas ökade resurser. Detta kan till viss del åstadkommas genom ökad regional samverkan men samtidigt måste statliga medel ställas till förfogande. Vi föreslår därför att det statliga arrangörsstöd som idag fördelas till vissa utställningsarrangörer utökas och att kommunala konsthallar och museer blir berättigade att söka medel för enskilda utställningsprojekt. Främst bör de statliga medlen inriktas på kvalitativ utställningsverksamhet i kommuner av mindre storlek och där verksamheten kan anses ha stor betydelse för konstlivets utveckling i kommunen/regionen.

1.2 Konst i offentliga miljöer

Den svenska konstskatten är synlig även för den som aldrig besöker en konsthall eller ett museum. Genom åren har stat, kommuner och landsting avsatt medel för konstnärlig gestaltning och utsmyckning på arbetsplatser, skolor, sjukhus, vårdinrättningar, gator och torg samt andra offentliga miljöer. Mycket av denna konst har tillkommit genom den s.k. enprocentregeln, en statlig rekommendation att en procent av byggkostnaden ska anslås konstnärlig utsmyckning.

KRO och KIF anser att enprocentregeln är en god princip värd att slå vakt om. Vi kan dock konstatera att enprocentregeln kommit att åsidosättas alltmer genom förändringar på det kommunala planet. Bolagisering i kommunal verksamhet, utförsäljning av kommunala bostadsbolag och en ökad förhyrning av lokaler för kommunal verksamhet har medfört att principen inte kan tillämpas som tidigare.

Förändringar som de som beskrivs ovan får inte innebära en estetisk utarmning av den offentliga miljön. Det är av mycket stor vikt att estetiska kvaliteter vägs in i all planering av offentliga miljöer. Vi erinrar här om Plan- och bygglagens bestämmelser om god estetisk utformning och anser att de inte ska inskränkas till arkitektoniska kvaliteter, utan även innefatta konstnärlig gestaltning vid byggprojekt av olika slag – också vid infrastruktursatsningar som t.ex. vägbyggen i Vägverkets regi.

För inköp av lös konst bör procentregeln utsträckas så att hyreskostnader vägs in. Kommuner, landsting och regioner måste också skjuta till nödvändiga medel till konst i miljöer som förvaltas av bolag med offentliga ägare.

Staten har en oerhört viktig funktion som förebild inom området offentlig konst. KRO och KIF anser att Statens konstråd även fortsättningsvis ska ha ansvaret för konstnärlig gestaltning av statliga miljöer. Då många kommuner saknar möjlighet att själva bygga upp kompetens i frågor som rör upphandling av konst i offentliga miljöer vill vi lyfta fram den viktiga roll som Konstrådet spelar beträffande rådgivning och information – en funktion som med fördel skulle kunna förstärkas genom ytterligare resurser för utåtriktad och uppsökande verksamhet.

KRO och KIF anser att Konstrådet även fortsättningsvis ska ha ett utvidgat uppdrag att verka för konst i icke-statliga miljöer. Vi ser gärna en ökad samverkan med regioner och att samarbetet utformas på ett sådant sätt att regionerna kan tillgodogöra sig kompetens och resurser för upphandling av konst. Konstrådet har här en viktig understödande funktion.

Slutligen vill vi framhålla vikten av att det ges utrymme för en stor bredd och variation i konstnärliga uttryck. Vissa konstnärliga tekniker och metoder är idag mycket lite representerade i offentliga miljöer. Installationskonst som arbetar med rörlig bild, ljud och ljus lämpar sig sämre för inköp och fast placering. För att människor ska kunna få tillgång även till sådan konst bör anslagen i viss utsträckning kunna användas för att tillfälligt hyra konst. Konstrådet bör också få ökade medel för att kunna starta och realisera fler så kallade utvecklingsprojekt. Detta är viktigt bland annat för att synliggöra nya sätt att arbeta med konst i offentlig miljö.

1.3 Bild- och formkonstnären som kreativ resurs

Det som ovan beskrivits om institutioner och konst i offentlig miljö, fokuserar av naturliga skäl på konstverket som ett färdigt objekt. KRO och KIF vill dock framhålla att bild- och formkonstnärer många gånger har kreativa kunskaper som kan användas i samhällslivet till mer än ren verksframställning. Det är t.ex. missvisande, menar vi, att enbart se konstnären som en leverantör av konstverk till en i förväg bestämd plats. Konstnärer kan med fördel komma in i ett tidigare skede vid stadsplanering och olika byggprojekt och där tillåtas göra en helhetsbedömning av miljön.

Konstnärens kompetens kan också nyttjas i många andra sammanhang där det krävs kreativt nytänkande. Överhuvudtaget vill KRO och KIF betona vikten av goda kunskaper om och därmed öppenhet inför konstnärens kompetens från samhällets sida. En konstnärlig infallsvinkel kan öppna nya och oväntade perspektiv som berikar arbetsmiljö, arbetsfördelning, produkt- och tjänsteutveckling, marknadsföring, kompetensutveckling, friskvård med mera, där konstnärerna ser sig som en outnyttjad samhällsresurs. Problemet är att samhällets institutioner som regel efterfrågar endast det kända och mätbara och därmed lämnar konsten och konstnärerna utanför. Vi vill dock framhålla att det finns ett flertal studier som betonar kulturens betydelse ur ett hälsoperspektiv.

1.4 Konst i regional utveckling

Regionala initiativ har en nyckelroll om medborgarna ska få tillgång till ett kvalitativt och varierat konstutbud. Många kommuner är sämre rustade för att utveckla en egen kompetens och sörja för ekonomiska resurser inom ett så specialiserat fält som konsten. Men när regioner/landsting tar ett nätverksansvar kan de lokala resurserna frigöras. Som ett resultat har konst kunnat föras ut i nya sammanhang och arbetstillfällen för konstnärer skapas.

Konstkonsulenter/länskonstnärer

KRO och KIF vill se en större satsning på verksamheter med konstkonsulenter/länskonstnärer i hela landet. Det är här viktigt med ett fortsatt statligt stöd, såväl ekonomiskt som kunskapsmässigt. Stödet måste dock vara utformat så att hänsyn tas till skilda regionala förutsättningar och behov. KRO och KIF motsätter sig också en alltför ensidig betoning av konstkonsulenternas pedagogiska uppdrag. Pedagogiken fyller förvisso en viktig funktion med det statliga stödet, men genom de statliga stöden till läns museerna, till arrangörer och genom verksamhetsbidrag till arrangerande organisationer som Sveriges Konstföreningar och Folkrörelsernas Konstfrämjande tillhandahåller staten redan resurser för pedagogiskt arbete. Det främsta syftet med stödet till konstkonsulenter/länskonstnärer bör därför vara att skapa nya arenor och kontaktytor för konstens möte med människor, att knyta samman det lokala sammanhanget med det gemensamma regionala.

KRO och KIF vill därför att det statliga stödet till konstkonsulenter/länskonstnärer förstärks och utvecklas med en större betoning på regional samverkan mellan olika myndigheter, näringsliv, nätverk, organisationer och enskilda konstnärer.

Regionala resurscentra

Västerbotten och Västra Götaland är också förebilder ifråga om resurscentra för konstnärer. I Umeå har ARCIV (Artist Resource Center in Västerbotten) med stöd från regionen utvecklats till en plattform för kommunens yrkesverksamma konstnärer. ARCIV erbjuder föreläsningar, kurser, marknadsföringshjälp och mycket annat riktat mot konstnärerna. Men man arbetar också med näringsliv, organisationer och institutioner för att sprida kunskap om konstens och kulturens möjligheter för tillväxten i regionen. I Göteborg fyller Nätverkstan en snarlik funktion men här ligger en större tyngdpunkt på olika stödfunktioner som tar sikte på konstnärers och andra kulturskapares roll som företagare. Man erbjuder administrativt stöd och utbildning i bl.a. projektledning.

Än så länge har dock ARCIV och Nätverkstan få motsvarigheter i andra län. KRO och KIF ser det som viktigt att politiker både på nationell och regional och lokal nivå uppmärksammar dessa goda exempel och ser potentialen till regional tillväxt med resurscenter för kulturskapare. Ett statligt stöd för att främja utvecklandet av fler sådana resurscentra under en inledande fas vore betydelsefullt, dels för att skapa fler kontaktytor mellan konstliv och andra aktörer i regionerna, dels för att stärka konstnärernas kunskap att verka som företagare. Staten bör också uppmuntra samarbetsprojektet och bildandet av nätverk.

Arbetslokaler

En fråga som hänger nära samman med resurscentra är tillgången till ateljéer och verkstäder. Det har blivit allt svårare för konstnärer, i synnerhet i storstadsregionerna, att få tillgång till ateljéer och verkstäder till överkomliga hyror. KRO och KIF vill uppmärksamma politiker på att många konstnärer har ett fundamentalt behov av arbetslokaler för att kunna utveckla den konst som sedan kommer allmänheten till del. I synnerhet i storstadsregionerna är det nödvändigt med någon form av stöd eller subvention eftersom marknadspriserna normalt ligger långt över konstnärernas betalningsförmåga. En skälig betalning för utfört arbete vore självklart att föredra framför en statlig eller kommunal subvention av

kostnader för arbetslokaler. Målet är att konstnärer ska få så bra betalt för sitt arbete att de har råd att betala gängse marknadshyror. Tyvärr är det långt dit.

Arrangörsstöd

KRO och KIF vill här erinra om det vi anförde under rubriken Institutioner: behovet av ett utvidgat statligt stöd till utställningsarrangörer öppet även för kommunala konsthallar som bedriver en framsynt utställningsverksamhet av stor betydelse för det regionala konstlivet.

1.5 Näringslivet

Vi vet att arbetsmiljön påverkar människors välmående. Bullriga, smutsiga och trista miljöer, likaväl som hälsosamma och estetiskt tilltalande arbetsplatser har påvisbara effekter på såväl trivsel och hälsa som arbetsresultat. Ett antal framgångsrika konstprojekt har visat hur konstnärer genom att starta kreativa processer t.ex. på fabriker och andra arbetsplatser har berikat miljön, ökat de anställdas delaktighet och engagemang och även trivseln. Tillgången till kultur är en demokratisk rättighet, vilket också framgår av de av Riksdagen antagna kulturpolitiska målen.

Anställda inom den privata sektorn har däremot mer sällan tillgång till kvalitetskonst i sin arbetsmiljö. En viktig förklaring är att rådande skatteregler hindrar privata företag att göra avdrag för konstinköp. En förklaring som getts, är att konst inte kan redovisas som inventarier eftersom den generellt betraktas som värdebeständig. En absurd konsekvens av denna syn är att företag istället köper in massproducerade reproduktioner/affischer av kända mästare och skriver av dem som förbrukningsmaterial. Reproduktionsmarknaden, ofta företrädd av IKEA, gynnas således på bekostnad av originalkonsten.

KRO och KIF har förståelse för argumentet att företag inte ska beviljas skattesubventioner för spekulativ handel med konstverk. Problemet är bara att endast en liten andel av den konst som produceras är värdebeständig. Om en avskrivningsrätt för konstinköp begränsades till att endast omfatta konst som köps för första gången, d.v.s. konst som aldrig omsatts på marknaden, skulle riskerna för spekulering i konst bli än mindre. Anledningen till det är främst att det krävs en

ingående kunskap om konst för att avgöra vilken konst som kan förväntas stiga i värde efter inköpstillfället.

Förslaget till avdragsmöjligheter för företag som köper konst tar främst sikte på den stora massan av små och medelstora företag, företag där konstnären själv eller dennes gallerist/agent har möjlighet att agera försäljare genom egna kontakter. Dagens skatteregler innebär att man av rädsla för att ett fåtal företagare skulle utnyttja reglerna till spekulation i konst, försvårar för det stora flertalet företagare som helt enkelt vill göra förbättringar i sin arbetsmiljö.

Det finns ett mycket starkt stöd bland konstnärer för företags avdragsrätt för konst. Några beräkningar av effekter finns inte. Ett införande av avdragsrätt skulle sannolikt inte ge några stora effekter inledningsvis, men vi hävdar att det på sikt kommer att medföra en ökad tillgänglighet till konst för medborgarna. En avdragsrätt skulle också medföra en vidgad arbetsmarknad för konstnärer och stärka deras roll som entreprenörer.

KRO och KIF anser att regeringen snarast bör tillsätta en utredning med det uttalade uppdraget att hitta skattelättnader som stimulerar företag att köpa konst. Förutom att se över möjligheterna till avskrivning som inventarier bör andra avdragsmöjligheter utredas, t.ex. genom att konst värderas utifrån en hälsoaspekt.

1.6 Kultur i arbetslivet

I syfte att ge ökade möjligheter till konstnärliga upplevelser och förbättra arbetsplatsernas estetiska miljö, fördelar Statens kulturråd årligen ca 8,3 mkr i bidrag. Pengar kan sökas av organisationer och grupper av enskilda med anknytning till arbetsplatser för att främja kulturverksamhet med arbetsplatsen och arbetsgemenskapen som utgångspunkt.

KRO och KIF anser att anslaget bör utökas och hänvisar till vad som anfördes under punkt 1.5, nämligen näringslivets behov av ökad tillgänglighet till konst och andra kulturella upplevelser.

1.7 Privat efterfrågan på konst

Det starka intresset hos människor för form och design i inredning är också ett intresse för konst och konsthantverk. Till skillnad från form och design, som fått stark medvind genom olika TV-program och tidningar, har konst tyvärr ett drag av exklusivitet och finkultur som dels har historiska orsaker, dels ekonomiska. Unika konstföremål är dyra att framställa – i synnerhet om konstnärens verkliga arbetsinsats tas med – och priserna hamnar av naturliga skäl på en nivå som de flesta hushåll inte har råd med.

Distributionsstöd

KRO och KIF anser att det är av mycket stor vikt med insatser som kan tillfredställa hushållens efterfrågan på originalkonst. Vi vill därför uppmuntra kommersiella initiativ till nya distributionskanaler för att visa konst i hemmiljö, men också påtala behovet av statligt distributionsstöd för konstfilm och konstkollektioner på CD och DVD.

Mervärdesskatt på konst

En annan fråga av mycket stor vikt för privat efterfrågan är mervärdesskatten. Finansdepartementets mervärdesskattesatsutredning (Fi 2002:11) gav Statskontoret i uppdrag att se över vilka effekter en enhetlig (höjd) moms skulle få för bl.a. nyhetstidningar, teatrar och för konstnärer. Utredningens delbetänkande föreslår en generell momsnivå på 21,7 % och att alla undantag i form av lägre momssatser tas bort. Detta får konsekvenser för konsten i likhet med andra kulturområden (liksom för mat och kollektivtrafik).

KRO och KIF anser att kulturmomsen även fortsättningsvis bör ligga på 6 procent samt att även originalkonst ska omfattas av denna låga momssats. Anledningen är främst att det är mycket svårt för kvalitativa visuella uttryck att konkurrera med det massproducerade kommersiella kulturutbudet.

KRO och KIF inser fördelarna med en enhetlig momssats; det skapar ett enklare skattesystem och lägger den generella momsen närmare de momssatser som tillämpas i övriga EU. Vi vill dock påpeka att man i flera länder tillämpar såväl kultur moms som en lägre generell momssats. En momsnivå på 21,7 procent ger därför konkurrensnackdelar i förhållande till flera andra länder.

Konstnärer tvingas med dagens system hantera momssatser på såväl 25 som 12 och 6 procent. Därtill är vissa ersättningar helt undantagna från moms. Detta har skapat avgränsningsproblem och bidragit till att många konstnärer valt att utnyttja möjligheten till undantag från momsskattskyldighet.

KRO och KIF rekommenderar konstnärer att bli momsskattskyldiga men kan konstatera att flertalet hellre väljer möjligheten till undantag, trots att de förlorar ekonomiskt på det. Om all förstagångsförsäljning av originalverk – oavsett om det sker genom galleristens eller konstnärens försorg – belades med 6 procent moms skulle reglerna bli enklare att hantera för konstnärer. Fler skulle redovisa moms och den privata efterfrågan skulle stimuleras.

2. Konstnärernas ersättning för utfört arbete

Ett rikt och mångfacetterat konstliv förutsätter att bild- och formkonstnärerna, som producerar konsten, har ekonomiska förutsättningar för att arbeta professionellt. Vägledande för regeringens konstnärspolitik har sedan 1996 års kulturpolitiska proposition varit att konstnärer ska basera sin försörjning på ersättning för utfört arbete.

KRO och KIF delar denna uppfattning som en självklarhet. Men konstnärerna får sällan full ersättning för sitt arbete. Till detta finns det flera orsaker:

A) En attitydfråga

Hos många utställningsarrangörer finns en syn på konstutställning som en form av marknadsföring av konstnären. Man förutsätter att konstnären efter utställning kan gå vidare med försäljning av de utställda verken. Detta har dock begränsad relevans. Dels hålls den privata efterfrågan på konstverk tillbaka genom höga priser och en hög momssats. Följaktligen säljer konstnären ofta alldeles för lite för att täcka sina produktionskostnader. Dels produceras idag en mängd konstverk som inte är avsedda för försäljning, där själva utställningen och den upplevelse som den förmedlar istället är slutresultatet av konstnärens arbete. Konstutställningen blir då mer lik en konstföreställning. Kulturlivets starka inslag av ideellt arbete slår också igenom i attityderna. En konstförening drivs som regel ideellt av människor

som har sin utkomst på annat sätt. Man glömmer att konstnären ska ha konsten som yrke och levebröd.

B) Svag ekonomisk situation hos arrangörer

Utställningsarrangörer lever i likhet med övrigt kulturliv med små ekonomiska resurser. Konsthallar som drivs med kommunal huvudman förväntas tillhandahålla ett rikt utbud av intressanta utställningar utan att få nödvändiga resurser. Alltför ofta blir konstnären den förlorande parten när hyror, löner och andra omkostnader ska betalas. Tyvärr är det alltför vanligt att arrangörer inte budgeterar för ersättning till konstnären, eftersom man räknar med att konstnären får ersättning på annat sätt.

C) Svag förhandlingsposition för konstnärer

Konkurrensen mellan konstnärer är mycket hård eftersom det finns alltför få arbetstillfällen. Detta sätter konstnärer i en mycket svag förhandlingsposition i alla former av uppdrag. Det är frestande för arrangörer att utnyttja detta faktum. Följden blir att konstnärer inte ersätts fullt ut och tyvärr även förhandlar bort sin upphovsrätt till arrangörer och andra uppdragsgivare. KRO och KIF ser det som särskilt allvarligt att det offentliga livets institutioner utnyttjar konstnärer till oskälig ersättning.

D) Otydlig ansvarsfördelning mellan statliga insatser och arrangörer

Tillgången till olika kulturpolitiska bidrag och stödformer har medfört att ansvarsfördelningen kan upplevas som oklar. Arrangörer och andra uppdragsgivare förutsätter gärna att konstnären ersätts med statliga medel vid sidan av uppdraget, genom stipendier och bidrag. KRO och KIF vill dock påpeka att den som köper en tjänst har ett primärt ansvar för att betala för den, oavsett tillgång till externa medel. Ersättning till konstnärer måste fullt ut räknas in som en omkostnad för varje konstprojekt.

Ovanstående faktorer samverkar till en mycket svag inkomstsituation för Sveriges konstnärer, vilket vi redogör närmare för under avsnitt 5 om konstnärernas trygghet.

KRO och KIF efterlyser en större medvetenhet om ansvarsfrågor i fördelningen av kulturpolitiska stöd till arrangörer och andra uppdragsgivare. Vi förutsätter att denna ansvarsfördelning bättre kan tydliggöras i utformning av olika bidragsvillkor från Statens kulturråd.

Vi anser att de ersättningssystem som byggts upp för att kompensera konstnärer i huvudsak har en bra utformning och att de kompletterar varandra väl, men föreslår förstärkningar. Vi vill poängtera att de långsiktiga fördelarna för den enskilde individen skulle öka om stipendierna var sjukpenning- och pensionsgrundande.

2.1 Upphovsrätt

Upphovsrättslagens skydd för konstnärliga prestationer är grundläggande för konstnärernas möjligheter att lagenligt begära ersättning för sitt arbete. Implementeringen av INFOSOC-direktivet i svensk lag 2005 innebär ett förstärkt skydd på det digitala området.

KRO och KIF anser dock att regeringen bör göra en översyn av övrig lagtext som i flera delar överensstämmer dåligt med dagens situation. Bildkonsten missgynnas genom en rad inskränkningar som inte längre kan betraktas som relevanta. En statlig utredning bör tillsättas som bl.a. undersöker möjligheterna att ta bort och/eller minimera inskränkningarna i bildkonstnärernas upphovsrätt. Syftet är att komma till rätta med den orättvisa som föreligger gentemot andra upphovsmän och komma på samma legala nivå som exempelvis tonsättare.

KRO anser också att bildkonst och annan stillbild ska ge samma rätt till kompensation genom Privatkopieringsersättningen som musik och rörlig bild. Detta mot bakgrund av att även stillbild kopieras för privat bruk, främst via Internet.

2.2 Individuell visningsersättning ("IV")

Den individuella visningsersättningen administreras av BUS och är knuten till individuella prestationer. Syftet med IV är att ge bildkonstnärerna kompensation för att konstnären, enligt en inskränkning i upphovsrättslagen, inte har rätt att ta betalt när överlåtna konstverk visas offentligt. Man kan jämföra IV med den ersättning som tonsättare får när deras musik spelas offentligt eller med den som

författare får när deras böcker lånas ut på offentliga bibliotek. Ersättningen, som infördes efter riksdagsbeslut 1997, har ett brett stöd bland konstnärerna och systemet upplevs som rättvist och väl fungerande. Denna ersättning bör förstärkas från dagens 23 miljoner kronor till 41 miljoner kronor per år, dvs. samma som författarnas individuella bibliotekersättning och bli avtalsbunden i likhet med denna. Ett ökat anslag innebär att systemet kan byggas ut så att all offentligt placerad konst som inköpts med offentliga medel blir ersättningsgrundande för nu verksamma svenska konstnärer.

2.3 Allmän visningsersättning

Den allmänna visningsersättningen administreras av Bildkonstnärnsfonden, en organisation inom Konstnärnsnämnden. I likhet med IV-ersättningen har den allmänna visningsersättningen tillkommit i syfte att kompensera konstnärskollektivet för inskränkningar i upphovsrättslagen. Det statliga anslaget till ersättningen (cirka 69 miljoner kronor 2005) fördelas huvudsakligen som arbetsstipendier och projektbidrag till konstnärer efter ansökan. Dessa stipendier och projektbidrag har en mycket stor betydelse för konstens och konstnärernas möjligheter till utveckling.

Alltför många konstnärer exkluderas dock från tillgången till stipendier och projektbidrag. Anslaget har legat på samma nivå under en längre tid samtidigt som antalet konstnärer blivit fler. Följaktligen exkluderas ett mycket stort antal från tillgång till stipendier någon gång under sitt yrkesverksamma liv och de signaler som KRO och KIF får från konstnärer tyder på ett minskat förtroende för systemet. Projektbidragets utformning medför å sin sida att de många konstnärer som inte arbetar experimentellt eller nyskapande inte beviljas bidrag för konstnärliga projekt.

KRO och KIF föreslår en ökning av de medel som fördelas som arbetsstipendier och projektbidrag med 30 mkr.

2.4 Utställningsersättning

Inom anslaget bidrag till bild- och formområdet fördelas årligen ca 8 mkr som konstbildande utställningsersättning. Pengarna administreras av arrangerande organisationer, främst Sveriges konstföreningar, Folkrorelsernas konstfrämjande

och stiftelsen Konsthantverkscentrum. Men även Läns museerna har del av anslaget. En mycket stor mängd enskilda arrangörer och utställningstillfällen omfattas av bidraget. Anslaget är av stor vikt för konstnärernas möjlighet att få någon form av ersättning när de ställer ut konst i regi av konstföreningar och annan ideell utställningsverksamhet.

KRO och KIF anser i likhet med Kulturrådet och de arrangerande organisationerna att anslaget är otillräckligt. Ersättningsnivåerna har legat på samma nivå en längre tid, samtidigt som ett växande antal konstnärer, trots att de uppfyller kraven, utestängs från stödet därför att anslagsmedlen är slut.

KRO och KIF beräknar behovet av ytterligare medel till ca 8 mkr, vilket skulle innebära totalt 16 mkr per år att fördela.

3. Konstnärer som småföretagare

KRO och KIF vill peka på det faktum att bild- och formkonstnärer som upphovsmän av skattemässiga skäl definieras som företagare. Med detta följer samma administrativa krav på bokföring och redovisning som för all annan företagsverksamhet.

De flesta bildkonstnärer har dock mycket blygsamma intäkter från sin konstnärliga verksamhet. Det beror främst på svårigheterna att få ersättning för utfört arbete. Därmed värjer sig många konstnärer från företagarrollen. Som regel är man beroende av tjänsteinkomster vid sidan av konstnärskapet, ofta är tjänsteinkomster en förutsättning för att kunna bedriva en konstnärlig verksamhet som går med underskott. I den mån man har F-skattsedel är det som regel en kombinerad F/A-skattsedel. Många konstnärer väljer också att stå utanför momssystemet eftersom de upplever det som enklare att utnyttja möjligheten till undantag från skattskyldighet än att ge sig i kast med det administrativa krångel som mervärdesskatten medför – trots att de flesta skulle tjäna på att redovisa moms.

KRO och KIF anser att kreativa företag har stor tillväxtpotential och att de med rätt stimulans kan få en stor betydelse för svenskt näringsliv – något som inte minst utvecklingen inom designområdet och den s.k. upplevelseindustrin talar för. Om

företag inom kultursektorn ska ha möjlighet att växa och bidra med innovationer och upplevelser måste det bli enklare att starta och driva företag. KRO och KIF anser därför att det är hög tid att regeringen gör allvar av tidigare utfästelser att minska krånglet och byråkratin för företagare. Vi föreslår också att man stärker rådgivningen till företagare inom kulturlivet, t.ex. genom att Nutek tillförs ytterligare resurser och kompetens.

4. Utbildning

I Stockholm, Göteborg, Umeå och Malmö finns konsthögskolor där varje år drygt 100 nyutbildade bild- och formkonstnärer lämnar sina utbildningar för att gå ut på arbetsmarknaden. De flesta konsthögskolor inriktar sig på den konstnärliga delen av utbildningen och förbiser elevernas behov av en förberedelse för de marknadsmässiga krav som kommer att ställas på dem som färdiga konstnärer som söker uppdrag. Många får en chock eftersom deras utbildning inte förberett dem på den mycket konkurrensutsatta marknaden, där många av de högskoleutbildade fem år efter utbildningen inte längre är verksamma som konstnärer.

KRO och KIF anser att det är nödvändigt att utbildningarna blir bättre på att förbereda studenterna på den verklighet som väntar på arbetsmarknaden. Eleverna behöver få förhandlingskunskap och kunskaper i hur man praktiskt och ekonomiskt driver en konstnärlig verksamhet. Dessa kurser bör ingå som en naturlig del i konsthögskolornas samtliga utbildningar och dessutom redan i ett tidigt skede av utbildningen.

Det är också av största vikt att möjligheten att forska i konst efter utbildning på Konsthögskola utvecklas ännu mer. Att möjlighet finns att fördjupa och kommunicera sina erfarenheter genom forskning är självklart inom andra akademiska ämnesområden.

KRO och KIF vill också peka på vikten av åtgärder mot social snedrekrytering till konstnärsyrket. Ett brett konstutbud förutsätter att människor med olika social och etnisk bakgrund väljer konstnärsyrket och ges rimliga förutsättningar att arbeta professionellt.

5. Försörjningssituation och social trygghet

Utredningen om Konstnärerna och Trygghetssystemen (SOU 2003:21) belyste bild- och formkonstnärernas ofta svåra försörjningssituation och deras genomsnittligt mycket låga inkomster. Enligt Konstnärsnämndens statistik var 2001 års taxerade genomsnittsinkomst inom bildkonstområdet 91 742 kr för män och 91 207 kr för kvinnor. Detta är en tydlig indikation på att inkomsterna ligger långt under det som är en skälig levnadsnivå – den tvingande miniminorm, där kommunerna har ansvar för att betala ut förstärkt anställningsstöd för dem med lägre inkomster.

Bild- och formkonstnärerna omfattas inte av denna trygghet. De låga, ojämnt fördelade inkomsterna leder i sin tur till låg sjukersättning, föräldrapenning, a-kassa och pension. Varken skattesystem eller generella trygghetssystem i Sverige är anpassade efter konstnärernas situation, där många pendlar mellan perioder av såväl öppen arbetslöshet, projektanställningar, företagande som s.k. brödjobb på hel- eller deltid. Inkomsterna varierar kraftigt mellan olika år och består ibland av stipendier som inte är sjukpenning- eller pensionsgrundande.

Konstnärsnämndens förstärkta anslag på 2 miljoner kronor för att möjliggöra en stöd- och rådgivningsfunktion för konstnärer i frågor som rör socialförsäkringsystemen ändrar inte det faktum att många konstnärer har låga, ojämnt fördelade inkomster och saknar ekonomiska skyddsnät.

Vi menar att det finns en strukturell orättvisa gentemot konstnärer inbyggd i de sociala trygghetssystemen, eftersom dessa utformats enkom för personer med anställning eller företag med vinstsyfte. Det är orimligt och ett slöseri med mänskliga och ekonomiska resurser att människor efter fem års konsthögskoleutbildning möter en marknad som inte efterfrågar deras tjänster. Detta rimmar illa med satsningen på konsthögskolorna. Det är heller inte rimligt att konstnärer efter flera år som yrkesverksamma har sämre social trygghet och ekonomi än socialbidragsnormen. Det finns ett behov av att se över både trygghets- och skattesystemen.

Socialförsäkringsproblemet rör inte enbart bild- och formkonstnärer, utan även andra med s.k. fria yrken. Trygghetssystemen bör därför öppna för möjligheten att

man under ett långt yrkesliv utan att förlora sin ekonomiska trygghet kan kombinera och växla mellan olika inkomstformer.

KRO och KIF vill stärka konstnärernas ekonomiska situation genom reformer på bland annat följande områden:

5.1 Flexibilitet i skatte- och trygghetssystem

Ett övergripande krav är bättre möjligheter att växla mellan olika inkomstformer: anställningar, uppdragstagande, eget företagande, projektarbete och stipendier. Detta ska kunna ske med bibehållen social trygghet.

5.2 Pensioner

Det nya pensionssystemet som infördes under 1990-talet har inneburit en försämring för många konstnärer, när man istället för att räkna de 15 bästa åren som pensionsgrundande, räknar alla yrkesverksamma år. Vi vill förordna en förändring av pensionssystemet med en möjlighet för alla inkomsttagare att tillgodoräkna sig pensionsgrundande inkomster på det sätt som är mest fördelaktigt för individen, antingen efter det tidigare pensionssystemet där de 15 bästa inkomståren räknas eller efter det nya systemet, där alla inkomstår värderas. Detta är en reform som skulle gynna alla med ojämnt fördelade inkomster.

5.3 Sjukpenninggrundande inkomst (SGI)

Vid bedömning av sjukpenninggrundande inkomst (SGI) bör man av samma skäl ta hänsyn till hela bilden, inklusive omsättning, intäkter i firma före avdrag och stipendier mm och inte bara till faktisk inkomst. Man bör också ta hänsyn till förväntad inkomst, då många i fria yrken inte har fasta inkomster. I de fall då man på grund av sjukdom tvingas avstå från ett inkomstbringande uppdrag bör också den överenskomna, förväntade inkomsten medräknas i SGI. Denna reform skulle gynna bl.a. bild- och formkonstnärer, liksom andra fria yrkesutövare såsom skådespelare, musiker, frilansande skribenter och andra projektanställda.

5.4 Rätt till stöd och arbetsmarknadspolitiska åtgärder fram till 67 års ålder

Få konstnärer slutar arbeta efter uppnådd pensionsålder 65 år. En del av förklaringen är deras låga inkomster med låga pensioner som följd, som gör att konstnärer inte har råd att gå i pension. En annan förklaring är att många

konstnärer starkt engagerar sig i sin yrkesroll och vill fortsätta så länge de orkar. I Sverige finns numera en lagstadgad rätt för anställda att arbeta kvar till 67 års ålder om man så önskar. Som fri konstnär utan anställning har man dock inte denna möjlighet. Är man anställningslös förlorar man efter 65 års ålder allt stöd från samhället i form av arbetsmarknadspolitiska åtgärder från Arbetsförmedlingen. Detta innebär en form av åldersdiskriminering av fria yrkesutövare, t.ex. bild- och formkonstnärer gentemot dem med fast anställning. Det vore rimligt att konstnärer och andra med fria yrken, som oftast saknar tryggheten i en fast anställning, får en lagstadgad rätt till stöd från Arbetsförmedlingen fram till 67 års ålder.

6. Statistik, forskning och utveckling

Jämfört med andra politikområden satsas förhållandevis lite resurser på forskning och statistik på kulturområdet i allmänhet och konstområdet i synnerhet. Forskning och statistik krävs för att man ska kunna göra underbyggda bedömningar om t.ex. behovet av offentligt stöd. De snabba förändringarna av kulturpolitikens förutsättningar har dessutom ökat behovet av denna typ av kunskapsstöd.

KRO och KIF anser att Kulturrådet bör få utökade resurser för att bättre kunna fullgöra sitt statistikansvar.

Stockholm 2006-03-31

Fakta om KRO och KIF

KRO är de svenska bildkonstnärernas yrkesorganisation. KRO bildades 1937 i syfte att verka för konstnärernas ekonomiska och sociala villkor. Genom åren har KRO i samverkan med organisationer och beslutsfattare drivit fram en rad reformer för konstnärer. Som exempel kan nämnas BUS (Bildkonst Upphovsrätt i Sverige), ateljéstöd och ersättningsformer som visningsersättning och utställningsersättning. KRO ansluter konstnärer i alla genrer och har idag ca 3000 medlemmar.

KIF är de svenska konsthantverkarnas och industriformgivarnas yrkesorganisation. KIF bildades 1961 i syfte att verka för dessa gruppers ekonomiska sociala villkor. KIF har bildat stiftelsen Konsthantverkscentrum och på olika sätt hävdad

konsthantverkarnas intressen i kulturlivet. KIF ansluter konsthantverkare/-formgivare av alla genrer och har idag ca 500 medlemmar.

KRO och KIF har sedan 1998 ett nära samarbete där förbunden delar kansli och service. Ytterligare information på www.kro.se eller www.kif.se